

Nagovor udeležencev proslave ob dnevu žena v organizaciji Društva vojnih invalidov

Ljubljana, 8. 3. 2011

*Dr. Zdenka Čebašek – Travnik
Varuhinja človekovih pravic*

Spoštovane gospe, spoštovani gospodje.

Ponosna sem, da lahko danes kot varuhinja človekovih pravic spregovorim ob 8. marcu, dnevu, ki ga po vsem svetu praznujemo kot mednarodni dan žena, ki je tudi praznik enakopravnosti, torej ekonomske, politične in socialne enakosti moških in žensk.

Teško je najti izvirno misel o osmem marcu, ki te dni še ne bi bila zapisana ali izrečena. Na Slovenskem so se boji za enakopravnost žensk (zdaj govorimo o *enakopravnosti spolov*) začeli konec 19. stoletja, ko je začel izhajati časopis Slovenka. Malo kasneje je bilo ustanovljeno 1. Slovensko žensko društvo, ki je bilo namenjeno vsem ženskam, ne glede na starost in poklic in katerega cilj je bilo izobraževanje in priprava žensk za vstop v družbo. Že na začetku 20. stoletja beležimo prve pomembnejše dosežke Slovenk na področju znanosti: Leta 1905 je na naravoslovju v Gradcu promovirala Marija Wingler, leta 1906 je Marija Urbas kot prva Slovenka doktorirala iz področja filozofije, leta 1907 pa je prva slovenska zdravnica postala Eleonora Jenko Groyer.

Čas, ko se je pred dobrim stoletjem začelo praznovati 8. marec, je bil za ženske zelo slab, zaposlenih je bilo le petina žensk, ki so bile do delodajalcev v izrazito podrejenem odnosu. Ženskam niso bila dostopna vsa delovna mesta, plačilo za opravljeno delo je bilo nižje, kot so ga prejemale moški. Socialnega zavarovanja ni bilo za vse zaposlene, zdravstvene storitve so bile drage in večini nedostopne. Političnih pravic ženske niso imele, smele pa so se udejstvovati v različnih društvih in gibanjih. Čeprav je bilo ženskam v tem obdobju družbeno določeno, da podpirajo moške pri njihovem delu, da skrbijo za dom in družino, se je povečevalo število tistih posameznic, ki so želele višjo izobrazbo in lastno službo.

Velika gospodarska kriza v tridesetih letih prejšnjega stoletja je povzročila, da se je število žensk, ki so se udejele v različnih združenjih, povečevalo, sodelovati so začele v stavkah in demonstracijah ter drugih javnih akcijah. Odkrito so nasprotovale brezposelnosti ter glasno terjale enakopraven položaj žensk in enako obravnavo v družbi. Obdobje med obema svetovnima vojnama je prineslo razmah ženskega gibanja. Slovensko žensko društvo je organizirano delovalo za splošno volilno pravico in začelo tudi s pravim političnim izobraževanjem žensk.

Sodelovanje v različnih društvih in širših akcijah je pomenilo zmetke revolucionarnega dela med ženskami. V letu 1942 so se organizirale v posebno politično organizacijo, Antifašistično fronto žensk, AFŽ. Leto kasneje pa je bila ustanovljena Slovenska protifašistična ženska zveza, kot sestavni del jugoslovanske AFŽ in del OF. Vanjo so bile vključene organizacije, ki so se ukvarjale z zbiranjem pomoči za partizane. AFŽ so združevale vse tiste, ki so zastopale interese žensk in interese narodnoosvobodilnega boja. Pomembno je bilo prebuditi narodno zavest pri ženskah vseh družbenih slojev in izobrazbenih ravni, hkrati pa spodbuditi željo po njihovem političnem udejstvovanju in vključenosti v NOB.

Ko govorimo o obdobju druge svetovne vojne, v zadnjem času predvsem poudarjamo zločine, ki so se zgodili s strani vseh bojujočih strani. Pri tem pa bolj ali manj zavestno zapostavljamo pozitivna zgodovinska dejstva, predvsem vlogo žensk, ki so množično pomagale moškim, jim prinašale hrano, obleko, obutev. Opravljale so naloge kurirske službe, delovale so v saniteti, bile aktivne tudi v partizanski vojski. Zelo pomembna je bila tudi njihova skrb za družino, posebej še domovinska vzgoja otrok, ozaveščanje in širjenja idej NOB med ljudmi.

Vključevanje žensk v partizansko vojsko ni bilo pomembno samo v neposredni pomoči moškim v boju proti okupatorju, temveč je hkrati pomenilo simbolno osvobajanje žensk od tradicionalnih vlog in vrednot. Ženske so ravno v borbi za svobodo, čeprav v manjšini, postale enakopravne z moškimi. V bojih so bile enakovredne moškim borcem. Prevladalo je spoznanje, da do osvoboditve lahko pripelje le skupen boj.

Ženske so tako končno dobile volilno pravico, in sicer z ustavo FLRJ v letu 1946. Žensk, ki so same doživele to veliko spremembo, je vedno manj, zato jim moramo toliko bolj prisluhniti. Ženske so v nekdanji SFRJ tudi dejansko postajale vedno bolj samostojne. Pomembni mejnik predstavlja tudi ustava iz leta 1974, v kateri je bilo zapisano, da sme vsaka ženska svobodno odločati o rojstvu otrok.

Volilna pravica žensk je leta 1990 s prvimi demokratičnimi volitvami dobila novi pomen. Ustvarjeni so bili pogoji za politično, ekonomsko in socialno enakopravnost žensk ter za njihovo enakost v družbenem in javnem življenju. Gre za uveljavitev temeljnih človekovih pravic, ki pripadajo vsakemu posamezniku ne glede na raso, barvo kože, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, narodno ali socialno pripadnost, premoženje, rojstvo ali kakršnokoli drugo okoliščino.

Pa je tako tudi v resničnem življenju? Ali niso mnoge določbe o enakopravnosti spolov zgolj deklarativne narave? Kot varuhinja človekovih pravic opažam, da smo še daleč od resnične enakopravnosti spolov. Res je, da večinoma govorimo o zapostavljenosti žensk na različnih področjih, vendar moramo prisluhniti tudi vprašanju enakosti moških. Ne samo pri dolžini zahtevane delovne dobe za upokojitve, temveč tudi pri vprašanjih o tem, zakaj je pričakovana življenjska doba moških v Sloveniji šest let krajša od žensk ali zakaj sodišča pri dodelitvah otrok v vzgojo še vedno favorizirajo matere. Ali pa, zakaj je šolski sistem ustvarjen bolj po meri deklet, ki se tako v učnem uspehu izkažejo za bolj uspešne in ki so leta 2009 med diplomanti dosegla že skoraj 62 %-ni delež.

Kako se ta statistična dejstva odražajo v našem življenju? Ali boljša izobrazbena struktura pomeni tudi večjo družbeno moč? Imamo npr. v političnem in javnem življenju dovolj ženskih predstavnic? Pogled na vodilna mesta v politiki, gospodarstvu, izobraževanju in še kje pokaže, da moč večinsko ostaja v domeni moških. Koliko smo k temu pripomogle ženske same, koliko se nas je pripravljenih izpostavljati v tako imenovanem svetu moških, ugotavljajo posamezne raziskave. No, je pa tudi področje, kjer smo s svojim zaostajanjem lahko zadovoljne, to je področje kriminalitete.

Ženske so skozi različna zgodovinska obdobja pokazale, da znajo delati v t. i. tradicionalnih ženskih poklicih in vlogah, da pa se dobro znajdejo tudi na bolj moških področjih. Ravno vključevanje v partizansko vojsko je razkrilo to obliko enakopravnosti. V današnjem času ženske povsem suvereno opravljajo odgovorna dela tudi v poklicih, ki tradicionalno veljajo za moške, na primer v policiji, v vojski, vključene so v mednarodne misije. Zato je na mestu vprašanje, kdaj bodo v Sloveniji zasedle tudi najvišje politične funkcije.

Prav je, da se v sedanjih razmerah večkrat ozremo na človekove pravice in svoboščine ter s tem k našemu človeškemu bistvu. Dostojanstva, ki bi moralo biti in ostati temeljni vir za sožitje vseh ljudi, ne smemo prezreti ali celo poteptati. Žal se ravno to dogaja tudi v naši državi. Slaba tolažba pri tem je, da so žrtve poteptanega dostojanstva obeh spolov in vseh družbenih skupin. Zato naj 8. marec, mednarodni dan žena izžareva tudi naše, žensko dostojanstvo, naš prispevek k razvoju družbe in našo pravico do enakopravnega mesta v njej.

Hvala vsem, ki ste se za emancipacijo pravic žensk borili v preteklosti in omogočili naši generaciji, da lahko uresničuje nekatere od vaših sanj.